

בענין שהחיינו והטוב והמטיב - שיעור 793

- I. הנה מצינו דברכת שהחיינו נאמרת על ה' אופנים (א) המועדים (עירוזין מ:), (ב) ועל המצות הבאות מזמן לזמן (רב שריא גאון) וי"א או שיש בו שמחה (תוספות סוכה מ"ו:), וי"א או מזמן לזמן או קנין לו כתפילין או שאינה מצוייה בכל עת כמילה (רמב"ם זרכות י"ח - ט) (ג) ועל קנין דבר חדש (זרכות נ"ט: רכ"ג - ו) (ד) ועל ראיית פני חברו לאחר ל' יום (זרכות נ"ח: רכ"ח - ה) (ה) ועל פרי חדש מזמן לזמן (עירוזין מ: רכ"ח - ז)
- II. פירות המצויים בכל עונות השנה כמו שיש בזמננו בהרבה מדינות שמחזיקים את הפירות במקרר וכדומה, ובזמן שהפרי מתחדש עדיין נמצא מהישן יש מהאחרונים שחששו בזה שהוא ברכה לבטלה
- (א) לא שייך שמחה בהתחדש פרי חדש, דכיון דמצויין תדיר הן בקיץ והן בחורף לא שייך כ"ל לברך שהחיינו דבשמחת הלב תליא מילתא (בזמירות דברי יואל ז' אות תכ"ח)
- (ב) ועיין באג"מ (ג - ל"ד זכ"ט) שכתב דלמעשה אולי יש למעט בברכות וכפרט בברכת שהחיינו על פרי חדש שהוא רשות (מג"ח ס"ק ו) אבל מ"מ כיון שיותר נוטה לברך לכן בליל ב' דר"ה יכול ליקח פרי שלא טעם עדיין מהחדשים ולברך זמן. זה תלוי בכוונת הרמ"א (רכ"ח - ו) עיין במ"ב (ס"ק י"ח) ורב מרדכי מרקיז אמר לי שהוא אין מברך שהחיינו על שום פרי
- (ג) עיין בתשובות והנהגות (ה - ר"ה) דאם מגיע כאן במשך השנה רק מעט ולא מצוי וביוקר ולא בכל החנויות אלא בחנויות מיוחדות כה"ג ראוי לשמוח ולברך שהחיינו ואם לאו אין מברכים
- III. המברך על פרי חדש האם יקדים את ברכת הנהנין לפני ברכת שהחיינו או יקדים תחלה ברכת שהחיינו - נכון יותר להקדים שהחיינו לברכת הפרי כדי שלא להפסיק בין הברכה לטעמת הפרי בשהחיינו שהוא רשות, משא"כ בברכת שהחיינו על המצות שהיא חובה מתקנת חכמים כברכת המצות ולכן הואיל מעיקר הדין ראוי לברך על הראייה של פרי חדש בלבד טוב יותר להקדים שהחיינו וכן דעת המ"ב (ס"ק י"ח) בשם הפמ"ג והשעה"צ (ס"ק י"ג) כתב דאינה ראייה מגביל לתורי לאכול דשם אסור לאכול קודם שיתן לבהמתו משא"כ הכא דינו שהחיינו הוא רשות וכ"כ הערוך השלחן (ס"ק ט) ושו"ת מהרש"ג (ג - ג) וכ"כ בשו"ת כתב סופר (כ"ה) בשם אביו החתם סופר ועוד
- IV. על איזה דברים מברכים שהחיינו
- (א) עשיר גדול שאפילו כלים יקרים וחשובים אין נחשבים לו ואין שמח בהן לא יברך עליהם (מ"ב רכ"ג - י"ג) אמנם עני לא יברך על כלים ובגדים שאינם חשובים אפילו אם הם חשובים לו (רמ"א רכ"ג - ו)
- (ב) חנוכיה חדשה שיש לו ולאשתו ובני ביתו אינו מברך עליה ברכת הטוב והמטיב אלא היא מברכת שהחיינו דדוקא שמשתמשים בהם הוא ובני ביתו מברכים הטוב והמטיב (ברכת השיר והשבח דף ל"ג)
- (ג) ממון שהכלה מכניסה לו אפילו שהוא הון רב אין לברך עליו שהרי משתעבד בהם ונעשה עבד לה (מור וקציעה רכ"ג)
- (ד) אין לברך שהחיינו על תפילין חדשות מטעם שמצות לאו ליהנאות נתנו וגם משום שנעשו מעורר הבהמה ודלא כהרמב"ם (זרכות י"ח - ט) דמברך על כל מצוות שיש בהם קנין ותועלת לאדם
- (ה) ילדה אשתו זכר מברך הטוב והמטיב וגם היא צריכה לברך (רכ"ג - ה)
- (ו) ילדה נקבה כתב המ"ב (רכ"ג - ז) שהוא מברך שהחיינו ולא אשתו ודעת הערוך השלחן (ה) דאין מברכין שאין בזה שמחה כל כך כזכר
- (ז) נולד לו ילד עם מום חמור כמו ילד מונגולואיד הורה הגרי"ש אלישיב שאין לברך מאחר דהורים אינם שמחים אמנם אחרים פסקו דיברך (תורת היולדת ל"ז - ז) נולד עוור או חוגר וכדומה יתכן שמברך דהרי יכול להיות גדול בישראל דרב יוסף היה סגי נהור ונחום איש גמזו היה בעל מום (ס)
- (ח) מי שנוהג להביא לט"ו בשבט אתרוגים מרוקחים (jam) אינו מברך עליהם שהחיינו כיון שלא ניכר בהם שום חידוש בין הישן להחדש אבל אם עושה המרקחת בבית מפירות חדשים שפיר מברך עליהם שהחיינו והיינו מרקחת ביתי (ספר ברכת השיר והשבח דף י) ויש נוהגין שלא לברך שהחיינו על שום פרי שמצוי בינינו כל שנה
- (ט) חתן תורה וחתן בראשית מברכים שהחיינו משום שיש להם הנאה ושמחה מסיום התורה והתחלתה (רוקח סימן ע"ח) ועיין עוד בשו"ת רבבות אפרים (ג - תס"ז) דרוב הפוסקים סוברים שזה רק המשך מהקודם ולא פנים חדשות ואין מברכים
- (י) בעל תשובה אינו מברך שהחיינו על זה שחזר בתשובה כיון שהיא מצוה תמידית ולא בא מזמן לזמן ועוד דאין מברכים על קיום מצוות שמקיים האדם פעם ראשונה בחייו (ש"ך כ"ח - ה דלא כהרמ"א) ועוד דיש חשש שאולי יחזור למה שהיה ועיין בשו"ת יחזה דעת (ז - ל"ב) ולכאורה ה"ה בגר וחופה דאין מברכים שהחיינו וכ"כ המהרש"א (שלי מגילה)

יא) נשים מברכות שהחיינו על פאה נכרית חדשה (מערכת השיר והשבת דף רס"ח בשם רב משה)
יב) קנה מכונית חדשה או מקרה חדש או מזגן חדש, וכן מי שקנה לאשתו תכשיט חדש זהב או כסף לא יברך שהחיינו הואיל דברכת שהחיינו תלויה במנהג ומנהג העולם דלא לברך על כלים חדשים (כף החיים רכ"ג - כ) וע"ע במ"ב (רכ"ג - י"ג) דבכל הנ"ל אם הם דברים שלב האדם שמח בהם מברכים וכ"כ האג"מ (ג - פ"ג) דמברכים על כלי הבית ששמחים בהם
יג) נולדו לו תאומים בן ובת מברכים הטוב והמטיב בלבד דבכלל מאתיים מנה (ספר תורת היולדת ל"ז - ד)

יד) אם נולד לו נכד אינו מברך ועיין בבה"ל (רכ"ג ד"ה ילדה אשתו) בשם תשובת הרשב"א ודלא כספר חסידים שיכול לברך

טו) עד מתי יכולים לברך הטוב והמטיב למי שנולד לו בן - עיין במ"ב (רכ"ג - ג) דאפילו אם לא בירך תיכף כששמע יברך לכו"ע דעדיין הטובה נמשכת ונראה ודוקא אם עדיין תוקף השמחה בלבו (כף החיים ה) וי"א רק בשעת בשורה מברכים (אשל אברהם מבוטשאטש רכ"ג - ה) וי"א עד ג' ימים (תשובות והנהגות ח - ר בשם מור וקציעה)

טז) הכותב או קונה ספר תורה חדש עיין בבאר היטב (רכ"ג - י) דיש לברך שהחיינו דעדיף בזה ממילה ופדיון הבן כיון שיוצא בקניה זו מצוות וכ"כ התת"ס (נ"ג) והמר"ם שי"ק (י"ד רנ"ד) כתב דאין מברכין שאין אנו בקיאין בחסירות ויתירות ועוד דנעשים מעורות של בהמה (רמ"א ו)

יז) הבא פעם ראשונה לכותל המערבי וכן הבא לבקר בטיוול פעם ראשונה לארץ ישראל אין מברכים שהחיינו דמה שייך לברך שהחיינו על זה שבא לכותל ורואה הבית בחורבנה אלא אדרבה יש לו לקרוע ועוד דרוב הפוסקים סברו שכל מצוה שמקיימה פעם ראשונה בחייו שלא מברך על זה שהחיינו כהש"ך (י"ד כ"ח - ה) ודלא כהרמ"א

יח) מי שזכה לסיים כל הש"ס לא יברך שהחיינו עיין בשיעור 547 (I)

יט) קנה כלים לו וכלים לב"ב מברך על שלן שהחיינו ועל דב"ב מברך הטוב והמטיב דטוב הוא לדידיה שזכה שיהיה ב"ב מלוכשים במלכושי כבוד (מ"ב רכ"ג - סק"ט בשם הב"ח)

כ) אין לברך שהחיינו או הטוב והמטיב על כלים חדשים שצריכים טבילה ועדיין לא טבל וגם למי שקנה בית חדש ועדיין לא קבע המזוזות ועיין בשער הציון (אות כ"ח) דרע"א היה מסופק בזה וספק ברכות להקל

כא) אדם שעולה לגדולה לעבודה חשובה או רב עיין בשיעור 376 (II-ג)

כב) על קנין ספרים חדשים פסק המג"א דלא לברך דרק על מצוה הבאה מזמן לזמן מברך וגם מצוות לאו להאנות נתנו אמנם המור וקציעה כתב כיון שיש שמחה גדולה בקנין הספרים יכול לברך כמו על כל כלים חדשים ולכאורה כ"ש למי שמסיים הש"ס והש"ע יכול לברך בשם ומלכות וכ"כ המ"ב (רכ"ג - י"ג) שמברך שהרי הברכה נתקנה על השמחה ולא על התשמיש של הספרים דמצוות לאו להאנות נתנו

כג) בנין בית הכנסת חדש - עיין במ"ב (סק"ח) קהל שכנו או קנו בהכ"נ יעמוד הש"ץ ויברך בקול רם הטוב והמטיב להוציא את כולם וע"ע בכף החיים (ק"ג - אות ט"ו) דיברך על פרי חדש ובלאו הכי בלא שם ומלכות וכ"כ הילקוט יוסף (ז - ק"ג - ט"ז) דדינו כספרים דאין מברכים עליו דמצוות לאו להאנות נתנו

כד) הוסיף בו איזה שורה בגובה הבית לכו"ע יש לברך אבל סתרה וחזר ובנאה יש מחלוקת בדבר (מ"ב סק"ז) וספק ברכות להקל

כה) כלים שקנאם בתשלומים (credit) יותר טוב שלא לברך עליהם (באר משה ה - ס"ק) והמנהג הספרדים שלא לברך כלל על קניית כלים חדשים ורק על בגדים (כה"ח רכ"ג - כ"ו)

כו) המנהג שלא לברך שום ברכה על מה שמקבלים בירושה וזה כנגד פסק השו"ע (רכ"ג - ז)

כז) המקבל מתנה חשובה דעת הבה"ל (רכ"ג - ה ד"ה שה"ח) שמברך שהחיינו ודלא כהשו"ע (רכ"ג - ה) שמברך הטוב והמטיב

כח) מצא מציאה מברך עליו שהחיינו או הטוב (מ"ב רכ"ז - סק"ו) זה גמרא מפורשת (צרכות ס)

כט) למה לא מצינו שיעקב ויוסף בהגיעתם שיברכו שהחיינו משום שיוסף היה במצרים והרגיש יעקב בזה שזה התחלת הגלות

ל) המהר"י מינ"ץ בירך שהחיינו כשהגיע למאה וי"ג שנים שהוא לו בר מצוה שניה ספר חיים של ברכה (דף רפ"ה)

לא) הברכות שנברך בקבלת פני משיח צדקנו - עיין בשו"ת מנחת שלמה (ה - ה"ז) (כ"ז) שיברך ד' ברכות (כ) ברוך ... חכם הרזים (ז) ברוך ... שחלק מחכמתו ליראיו (ח) ברוך ... שחלק מכבודו ליראיו (ט) ברוך ... שהחיינו ועיין בשו"ת לב חיים (ז - מ"ז) שכתב שמברך ברכת אשר גאלנו וגם שהחיינו כי בודאי אנתנו קובעים יום הגאולה ליר"ט

V. העולם נוהגין להקל בברכת שהחיינו ואפשר משום שהרמ"א (רכ"ג - ה) כתב שברכה זו אינה חובה אלא רשות